Стручни критички осврт

Дејана Н. Мутавџин, *Emocionalna inteligencija kao činilac muzičke uspešnosti i dobrobiti mladih muzičara* (у актима Факултета: „Емоционална интелигенција као чинилац музичке успешности и добробити младих музичара“). Докторска дисертација. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2025 (менторка проф. др Ана Алтарас Димитријевић; комисија: Б. Богуновић, З. Јолић Марјановић, Л. Мијатовић, Д. Јанковић). Научна област психологија, уже области општа психологија, диференцијална психологија и психологија музике. Отворени приступ: НаРДуС.

I Предмет, грађа и мерило

Дисертација уводи у психологију музике конструкт који је, по прегледу који рад даје, у домену музике остао готово неиспитан: емоционалну интелигенцију (ЕИ), схваћену на оба призната начина — као способност у смислу модела Мејера и Саловеја и као црту у смислу Петридесовог модела. Питање рада је једноставно постављено и тешко изводљиво: да ли ЕИ доприноси музичкој успешности и добробити младих музичара поврх онога што већ објашњавају академска интелигенција и Великих пет, код кога и којим путевима. Рад је квантитативно корелационо истраживање пресека на пригодном и добровољачком узорку студената основних и мастер студија Факултета музичке уметности у Београду: од 306 испитаника обухваћених истраживањем, потпуне податке има 210 (141 с извођачких програма, укључујући композицију и музичку режију, и 69 с програма наука о музичкој уметности). Уз две мере ЕИ као способности (српска верзија MSCEIT-а и Тест речника емоција, TRE) и меру ЕИ као црте (TEIQue) мерене су академске способности, Великих пет, објективна успешност (просек и учесталост јавних наступа) и субјективна успешност (индекси изведени из адаптираних скала Папајорги и сарадника), психичка добробит и добити од бављења музиком, извођачка анксиозност (K-MPAI-R) и социјално-емоционални чиниоци успешности (SEMMU, упитник конструисан за ову прилику).

Мерило је одређено тренутком предаје. Комисија за оцену изабрана је на седници Наставно-научног већа Филозофског факултета 19. децембра 2024. године, прикупљање података завршено је у јуну 2024, а рад на једном месту бележи тренутак писања, наводећи уписне квоте за 2024/25. годину, „a koji su nam dostupni u trenutku pisanja ovog rada“ (стр. 62). Рукопис је, дакле, предат најкасније средином

децембра 2024, и рад се мери само према литератури, стандардима, актима и знању који су тада постојали; ништа касније није мерило, а у литератури осврта изузетак чине само дисертација и извештај Комисије.

Текст дисертације је верзија из Националног репозиторијума дисертација (НаРДуС). Извештај Комисије, датиран 20. јануара 2025, није у НаРДуС-у; овде је коришћен из материјала седнице Већа научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду од 25. фебруара 2025, на којој је дата сагласност на извештај. Наводи из дисертације преузети су дословно, у писму рада (латиницом), с бројем стране према штампаној пагинацији; реченице из сажетка, који штампани број стране нема, означене су као такве.

Стандарди извештавања на које се осврт позива — пре свега стандарди Америчког психолошког удружења за квантитативна истраживања (Appelbaum и др., 2018; у даљем тексту JARS-Quant) и смернице Радне групе за статистичко закључивање (Wilkinson и TFSI, 1999) — намењени су чланцима у часописима и докторску дисертацију на Универзитету у Београду формално не обавезују. Они су ипак писани управо за квантитативна истраживања у психологији, рад следи облик навођења Америчког психолошког удружења, а JARS-Quant изричито допушта избор: „For any individual report, the author would be expected to select those items that apply to the particular study“ (напомена уз Табелу 1). Домаћи темељ истог захтева јесте Кодекс етике психолога Србије, по коме је психолог дужан „да стручној јавности обелодани тачно, прецизно и потпуно све кораке (методолошке, концептуалне, статистичке) које је предузео а чије је познавање неопходно за критичко процењивање обављеног посла“ (Друштво психолога Србије, 2022, т. 1.5.1). Примедбе о извештавању које следе зато су захтеви за потпуношћу и проверљивошћу, не повреде прописа.

II Шта рад доноси

Прво, рад доноси нацрт обухватнији од свега што је, судећи по прегледу литературе у њему, о ЕИ у домену музике претходно урађено. Он истовремено обухвата оба схватања ЕИ, два поддомена музике (вокално-инструментално извођење и научни рад у музици), две стране успешности (објективну и субјективну) и две мере добробити, и захтева да ЕИ свој допринос покаже поврх академских способности мерених тестовима и поврх Великих пет. Циљ је изречен прецизно — да се „bliže odredi relativni doprinos EI (kao sposobnosti i kao crte) muzičkoj uspešnosti i dobrobiti muzičara angažovanih u različitim subdomenima muzike“ (стр. 60) — а избор узорка једне установе није само практичан, него образложен тиме што је тако требало да се искључи „mogućnost da mesto sticanja muzičkog obrazovanja deluje kao konfundirajuća varijabla“ (стр. 62). Прецизно је одређена и кључна синтагма наслова: „u ovom radu pridev mladi ne odnosi se na uzrast, već na pretpostavljenu poziciju na dimenziji razvoja ekspertize u muzici“ (стр. 62).

Друго, рад доноси самосталну теоријску синтезу. Место ЕИ у домену музике није изведено из набрајања корелација, него из систематског читања модела развоја музичког дара — Гањеовог диференцираног модела, модела Мантужевске, оквира TAD и модела Суботникове и Џарвинове — и то уз изричито раздвајање туђег од сопственог: „Iako u pregledanim opisima Ganjeovog modela nema eksplicitnog pominjanja EI, ocenjujemo da je ona prisutna u njegovim pojedinim komponentama“ (стр. 17). Приказ оквира TAD, са синтетичком Табелом 2, користан је и сам по себи. Из прегледа модела рад изводи и методолошки захтев који ће касније сам покушати да испуни: „Ono na šta nam TAD i sada jasno ukazuje, jeste potreba za iznalaženjem kriterijuma uspešnosti koji bi bili uporedivi na različitim nivoima“ (стр. 35). Слике 10 и 11 преводе ту синтезу у проверљиве претпостављене путање од грана и фактора ЕИ ка успешности и добробити, чиме је увод повезан с хипотезама.

Треће, рад на инструментима обиман је и брижљив. Скале Папајорги и сарадника адаптиране су, упитник SEMMU конструисан, а скале Рифове и Краузеове преведене, уз ослонац на литературу, квалитативни пилот, стручне процене, когнитивне интервјуе и пилотирање; туђи инструмент ауторка чита критички и то изричито означава: „Ovo je naša interpretacija predmeta merenja Skale 1A i nije u skladu sa viđenjem njenih autora“ (стр. 70). Поступак тестирања способности описан је пажљиво и пружа добру контролу услова (стр. 81). Заштићени инструменти нису репродуковани у прилозима, а приређени јесу.

Четврто, рад доноси налазе који нису тривијални. Емоционални речник (TRE) снажно доприноси предвиђању просека код студената наука о музици (у Табели 18 $\beta = 0{,}52$ и $\Delta R^2 = 0{,}158$), што рад у теоријском делу и предвиђа. Црта ЕИ је најјачи појединачни предиктор психичке добробити и задржава инкрементални допринос поврх Великих пет. Код извођача се појављује неочекиван негативан допринос црте ЕИ просеку, који рад не скрива. Најзад, раскорак објективне и субјективне успешности — студенти без највиших награда који себе опажају као успешне и обрнуто — изнет је као истраживачко питање и повезан с предлогом нове мере објективне успешности (OMU-48, Прилог 12).

Пето, и можда најважније за оцену, рад показује отвореност према сопственим налазима коју ваља именовати. Непотврђене хипотезе назване су непотврђеним: „hipoteze 4a i 4b ovog istraživanja nisu podržane predstavljenim nalazima“ (стр. 146). Објављена је и провера робусности која слаби сопствени налаз о TRE (в. одељак VII). Међу ограничењима стоји и оно које иде против главног налаза о црти ЕИ — „postoji mogućnost da je u regresionim analizama inkrementalni doprinos TEIQue-a precenjen“ (стр. 149) — а заједничку варијансу метода ауторка отвара сама: „Kako su i crta EI i doživljaj sopstvene muzičke ekspertize mereni upitnicima samoprocene, može se postaviti pitanje da li je predstavljeni nalaz posledica korišćenja istog metoda procene dva

konstrukta“ (стр. 140). Приговор таутологије (фактор добробити предвиђа добробит), унапред уочен у теоријском делу (стр. 12), решаван је додатном анализом без тог фактора (стр. 142).

Најзад, тврдње рада у највећем делу издржавају поређење с изворницима и са сопственим табелама: табеле узорка сабирају се ћелију по ћелију, степени слободе доследно одражавају искључене испитанике, коефицијенти у регресионим табелама међусобно се слажу (уз један изузетак о коме ће бити речи), а посредни ефекти у моделима путања тачни су производи приказаних путања. Бројеви из метаанализе Меканове и сарадника (MacCann и др., 2020), на којој почива образложење хипотеза, пренети су тачно до децимале (о једној непрецизности у тумачењу в. одељак IV). Та поузданост бројчане основе своди већину примедаба које следе на питања тумачења и извештавања, а не рачуна.

III Циљ, хипотезе и метод

Циљеви, истраживачка питања и хипотезе јасно су изведени из теоријског дела, и свака хипотеза има наведен теоријски и емпиријски ослонац (стр. 60–61). Слабост овог слоја није у замисли него у томе што за хипотезе H1–H3 није унапред речено шта ће се сматрати потврдом — која мера ЕИ, на ком критеријуму, на ком подузорку. Хипотеза H1 гласи широко: „Naše očekivanje (H1) jeste da EI, kao sposobnost i kao crta, daje specifičan doprinos u objašnjavanju muzičke uspešnosti (H1a) i dobrobiti mladih muzičara (H1b)“ (стр. 60). Оцене *delimično* и *u velikoj meri podržana* зато почивају на накнадном суду ауторке, иако су у дискусији образложене по мерама и подузорцима. Правило по коме се о H1 суди према глобалним мерама ЕИ на целом узорку, о H2 према гранама, пољима, факторима и TRE, а о H3 према подузорцима у раду није изречено. Последица се види на једном месту: за хипотезу H1a рад закључује да је „delimično podržana našim nalazima, i to jedino u slučaju EI kao crte“ (стр. 140), иако TRE на целом узорку значајно доприноси предвиђању просека — у резултатима тачно стоји да „modelu pridodaje sebi svojstvena i statistički značajna 2% varijanse“ (стр. 97; Табела 12, $\Delta R^2 = 0{,}020$, $p = 0{,}02$). Тај налаз рад разматра тек под H2 (стр. 142–143), што је одбрањиво само ако се правило суђења изрекне. Једна заграда у резултатима, узета дословно, чак противречи Табели 12: „može se zaključiti da EI nema dodatnu prediktivnu vrednost ni kod korišćenog subjektivnog kriterijuma muzičke uspešnosti (kao ni onih objektivnih)“ (стр. 99). Реч је о несклапању формулација, а не о погрешном налазу. Одлука о хипотезама H4a и H4b, за разлику од тога, изречена је јасно.

Одељак о обради података (стр. 81–82) сажет је, а део одлука дат је тек у поглављу с резултатима (анализа потпуних случајева, искључивање одступајућих случајева, ограничење анализе путања на извођаче). По плану је SEM требало да провери

посреднички утицај социјално-емоционалних чинилаца и треме „na odnos EI i muzičke uspešnosti, odnosno EI i dobrobiti“ (стр. 82), а у приказаним моделима посредник је црта ЕИ (в. одељак VI).

Етички слој рада уредан је у суштини, а непотпун у извештају. Рад наводи само један протокол Комисије за оцену етичности истраживања Одељења за психологију: „(Protocol #2024-50)“ (стр. 81), без датума, иако је прикупљање почело у пролеће 2023 — „Podaci za ovo istraživanje prikupljani su u periodu april 2023. godine - jun 2024. godine“ (стр. 80). На јавном списку те комисије исто истраживање има два уноса: први протокол (#2023-011) одобрен је 22. фебруара 2023, дакле пре почетка прикупљања у априлу 2023 и пре пилотирања превода у мају 2023 (стр. 72–74), а други (#2024-50) 16. маја 2024 (Komisija za ocenu etičnosti istraživanja, n.d.-b). Етичког пропуста, дакле, нема; изостао је податак о првом одобрењу, који JARS-Quant убраја у опис поступка („Institutional Review Board agreements, ethical standards met, and safety monitoring“, Табела 1). Учесницима је обећана анонимност — у поруци уз линкове говори се о „garantovanju anonimnosti podataka“ (стр. 80) — иако рад наводи: „Upitnike i testove bilo je moguće raditi pod šifrom ili pod svojim imenom“ (стр. 80), а подаци с више линкова повезивани су. По писаним правилима надлежне комисије подаци се сматрају анонимизованим ако се од испитаника не траже подаци „na osnovu kojih je ispitanika moguće identifikovati“ (Komisija za ocenu etičnosti istraživanja, n.d.-a, питање 5); подаци дати под именом и повезивани кроз више линкова тај услов не испуњавају, а исто важи и за податке под шифром ако се чува кључ. Реч је, дакле, о поверљивости, и тако је требало и рећи.

Студенти су за учешће добијали предиспитне поене. Ту рад поступа исправно у ономе што је најважније: „Studenti koji nisu želeli da učestvuju u istraživanju imali su mogućnost da jednak broj predispitnih bodova steknu obavljanjem zamenskih aktivnosti“ (стр. 62), што је управо оно што тражи етички кодекс Америчког психолошког удружења: „When research participation is a course requirement or an opportunity for extra credit, the prospective participant is given the choice of equitable alternative activities“ (American Psychological Association, 2017, 8.04(b)). Однос наставнице и истраживачице према студентима који за учешће добијају поене у раду није изричито размотрен, мада су понуђене заменске активности једнаке вредности. Усмена сагласност, коју рад наводи за тестирања уживо, допуштена је Кодексом професионалне етике Универзитета у Београду („Чин пристанка се формализује давањем писмене или усмене сагласности учесника“; Универзитет у Београду, 2021, чл. 19, ст. 2). Није наведено ни како је прибављена сагласност учесника пилот-испитивања млађих од осамнаест година, мада Кодекс етике психолога Србије за оне од петнаест година и старије предвиђа: „Испитаник стар 15 година може самостално дати пристанак за учешће у психолошком истраживању“ (Друштво психолога Србије, 2022, т. 1.6.2). Најзад, рад у прилозима објављује преводе и адаптације туђих скала (RSPWB, MMWB, скале Папајорги и сарадника), а не наводи да ли су аутори

обавештени или дали сагласност. Из рада се не види да је иједна од тих дозвола била потребна а није прибављена, па је реч о празнини у документацији, а не о пропусту; смернице Међународне комисије за тестове ипак препоручују да се дозволе прибаве пре адаптације: „PC-1 (1) Obtain the necessary permissions from the holder of the intellectual property rights relating to the test before carrying out any adaptation“ (International Test Commission, 2017, стр. 37).

IV Теоријски оквир: емоционална интелигенција, музичка успешност и добробит — приписивања и појмови

Теоријски део је обиман (стр. 1–59), уравнотежен и, у највећем делу, тачан. Разликовање два конструкта ЕИ изречено је јасно и емпиријски поткрепљено — „I empirijski gledano, EI kao sposobnost i EI kao crta predstavljaju dva različita, međusobno slabo povezana konstrukta“ (стр. 1) — а слабости самопроцене приказане су тако да оправдавају двоструку операционализацију. Преглед истраживања ЕИ у музици није некритички: уз сваки налаз о вези ЕИ и музичке обуке наведене су и студије без везе и методолошке ограде, до закључка „Ipak, još uvek ne možemo reći da su oni doveli do odgovora na pitanje povezanosti EI i učenja muzike“ (стр. 52).

Приказ туђих налаза мери се овде самим изворним радовима. Мерен тако, преглед има низ непрецизности, од којих ниједна не мења садржај хипотеза, иако неке слабе њихове наведене ослонце (в. трећу групу).

Највише пажње траже три места о инкременталној ваљаности ЕИ као способности. Прва два тичу се споредног одељка о радном постигнућу. Налаз Џозефа и Њумана (Joseph и Newman, 2010) пренет је тачно за ЕИ као црту, али не и за ЕИ као способност: рад каже да „Tu je, takođe, nađeno da i EI kao crta i EI kao sposobnost imaju specifičan doprinos predviđanju postignuća, kako u poslovima koji jesu, tako i u poslovima koji nisu toliko emocionalno zahtevni“ (стр. 11), а у изворнику стоји да ЕИ као способност „positively predicts performance for high emotional labor jobs and negatively predicts performance for low emotional labor jobs“ (Joseph и Newman, 2010, стр. 54). На истој страни рад наводи да метаанализа О’Бојла и сарадника „pružila je dokaze o inkrementalnoj validnosti mera EI – povrh kognitivnih sposobnosti i ličnosti – kada je reč o profesionalnim postignućima i to, opet, i za EI kao sposobnost i za EI kao crtu“ (стр. 11), а аутори за мере способности налазе да је инкремент „minimal with an increase of only 0.4 per cent“, без статистичке значајности, и закључују: „Our results offered support to the incremental validity of streams 2 and 3, but called into question the incremental validity of stream 1“ (O’Boyle и др., 2011, стр. 801–802). Треће место је уводна реченица о метаанализи Меканове и сарадника, чије бројеве рад иначе даје тачно: инкременталну ваљаност ЕИ рад наводи „i to bez obzira na to da li je upotrebljavana mera EI kao sposobnosti ili EI kao crte“ (стр. 9), а не помиње да аутори инкремент у дискусији ограничавају претежно на мешовиту ЕИ и на стратешке

гране. Ове три непрецизности иду у истом смеру — чине доказе у корист ЕИ као способности нешто чвршћим него што јесу — па их у евентуалном издању треба исправити, утолико пре што су сопствени налази рада за укупни скор MSCEIT-а управо скромни.

Друга група тиче се радова из психологије музике. Студија Ванга и сарадника приказана је као да су они „pronašli da je EI kao crta medijator u odnosu između muzičkog obrazovanja i mentalnog zdravlja“ (стр. 51), а у њој је ЕИ испитивана као модератор — што стоји већ у наслову рада — и налаз гласи: „emotional intelligence as a moderator significantly and positively moderates the relationship between music education and students' mental health“ (Wang и др., 2022). На истом месту ауторка, додуше, изражава резерву према тој студији и на њој не заснива хипотезе. Тврдња са исте стране — три централна конструкта „empirijski su dovođena u vezu samo u dva publikovana naučna rada“ (стр. 51) — могла би се прочитати као да оба рада обухватају сва три конструкта; ниједан их не обухвата у ужем смислу (Marin и Bhattacharya, 2013, повезују црту ЕИ с доживљајем тока и наградама; Wang и др., 2022, ЕИ с образовањем и менталним здрављем), што рад у наредним реченицама и сам показује, а празнину коју дисертација попуњава чини још већом. Налаз Томаса и сарадника пренет је као да отвореност, преко дужине учења музике, „dalje utiče na muzičku uspešnost“ (стр. 22), а исход у тој пресечној студији била је способност слушне дискриминације у општој популацији: „Openness to Experience significantly predicted auditory ability“ (Thomas и др., 2016, стр. 792). Распони наследности музичке експертизе на стр. 19 — „od 38 do čak 66%“ код мушкараца и „od 20 do 30%“ код жена — приписани су раду Веселдајка и сарадника (Wesseldijk и др., 2019), а реч је о збирном распону четири близаначке студије, изнетом у уводу рада истих аутора из 2021 (Wesseldijk и др., 2021), који у попису нема. Студија Тримера и Кадијеве (Trimmer и Cuddy, 2008) наведена је као налаз о вези MSCEIT-а и музичког тренинга (стр. 52), а веза је у њој нађена делимично — Шеленберг је описује као „evident in one of two samples and only for specific branches of EI“ (Schellenberg, 2011, стр. 186). Уз то, на стр. 52 међу студијама које су нашле везу црте ЕИ с дужином музичке обуке наведен је и рад Марин и Батачарје (Marin и Bhattacharya, 2013), у коме је црта ЕИ повезана с количином дневног вежбања, како рад неколико редова раније исправно каже (за студију Петридеса и сарадника из 2006. тврдња стоји); у студији Микше и сарадника (Miksza и др., 2021) узорак чине студенти основних и постдипломских студија, не „diplomaca“, како стоји у раду (стр. 53); а налази Росетове и сарадника (Rosset и др., 2022) о знању о здравственим ризицима и сналажењу с тремом јесу самопроцене (стр. 44).

Трећа група тиче се ослонаца самих хипотеза. Хипотеза H4b има као емпиријски ослонац навод „Empirijski je ovo utemeljeno u nalazima o negativnoj povezanosti EI i anksioznosti (Fernandez-Berrocal & Extremera, 2006)“ (стр. 61), а наведени рад је прегледни чланак о првих петнаест година историје и моделима ЕИ, у коме таквих

налаза нема (Fernández-Berrocal и Extremera, 2006). Рад Стобера и Ајсманове (Stoeber и Eismann, 2007), наведен уз добробит музичара, говори о дистресу младих музичара (анксиозности, соматским тегобама, емоционалном замору), а не о добробити у ширем смислу. Позив на Хуавеја и Јенатабадија (Huawei и Jenatabadi, 2024) и на Меканову и сараднике на стр. 146 покрива претпостављену путању ЕИ → трема и социјални односи → постигнуће и добробит само делимично: први рад подржава само везу ЕИ и треме, а ниједан нема добробит као исход; шире утемељење хипотеза дато је, међутим, на стр. 61. Џарвинова и Суботникова (Jarvin и Subotnik, 2010) наведене су на стр. 60 међу ауторима који виде простор за допринос ЕИ, иако говоре о психосоцијалним чиниоцима, а везу с ЕИ ауторка на стр. 57 изводи као своје тумачење. По фусноти 27, рад Каленске-Роџај из 2023. бави се ЕИ као способношћу у смислу који дисертација усваја, а тај рад у ствари мери емоционалну свесност (Kaleńska-Rodzaj, 2023). Мање омашке у приписивању: израз „osoba s posebnim obrazovnim potrebama“ (стр. 11) стоји под наводницима, а у раду Петридеса и сарадника нема га (Petrides и др., 2016); узорак Меканове и сарадника нису средњошколци, него ученици осмог разреда (MacCann и др., 2011); чланак о оквиру TAD има једанаест, а не дванаест аутора (Preckel и др., 2020); задовољење базичних психолошких потреба међу добитима од бављења музиком (стр. 142) потиче из рада Краузеове и сарадника из 2019, а не из њихове скале (Krause и др., 2018, 2019).

У појмовном слоју издвајају се четири места. Прво, избор психичке добробити образложен је тврдњом без навода: „Dalje, konstrukt psihičke dobrobiti koji je uvela Rifova zahvata i onaj aspekt dobrobiti kojim se bavi Dajner – subjektivnu dobrobit“ (стр. 42). Модел Рифове (Ryff, 1989), међутим, не садржи афективне компоненте ни задовољство животом, па је реч о сродним а различитим конструктима; избор мере остаје одбрањив ширином конструкта, али налази рада важе за психичку, а не и за субјективну добробит. Друго, субјективна успешност уведена је на стр. 15 двојако — као јаз између учинка и аспирација и као слика музичара о себи — без радне дефиниције из које би се непосредно извели индекси ISMU и ISME, који се најближе уклапају у слику о себи. Треће, граница између приказа туђег модела и сопственог тумачења, коју рад иначе поштује, на једном месту није јасна: модел Суботникове и Џарвинове рад уводи као модел „u kome je pomenuti doprinos EI evidentan“ (стр. 16), иако ниједан од приказаних модела ЕИ не помиње по имену; слично је и на стр. 143, где је ауторкино доменско тумачење фактора емоционалности (анализа емоционалних порука у музичким делима) стављено уз заграду „(faktor emocionalnosti; Petrides, 2001)“. Четврто, из изузетне социјалне способности изводи се да ће особа „neminovno biti visoko pozicionirana na Petridesovom faktoru socijabilnosti EI kao crte“ (стр. 17), што је прејако с обзиром на сопствени став рада са стр. 1 о слабој вези два конструкта; претпоставку је требало изрећи као очекивање. Из истог реда је и мешање фасета: индуковање емоционалног тона дела код себе

приписано је деловању „fasete upravljanja emocijama“ (стр. 58), а та фасета је у Петридесовом моделу (и у Табели 1 рада) фасета социјабилности која се односи на туђе емоције — мисли се на регулацију емоција, фасету самоконтроле.

Слика 2 (стр. 10) јесте ауторкина графичка реконструкција механизама које Меканова и сарадници описују само речима. Потпис — „Slika 2. Putanje delovanja strateških grana EI na akademska postignuća, Mekenove i saradnika“ (стр. 10) — именује ауторке модела, па је порекло шеме назначено; за разлику од других преузетих слика, које носе ознаку „preuzeto iz“ и страну, нема, међутим, позивања по APA обрасцу ни ознаке да је шема реконструкција. На самој слици стрелица од негативних емоција ка постигнућу нема ознаку (–), па по белешци уз слику означава позитиван утицај, супротно тексту изнад ње; легенде Слика 10 и 11 не објашњавају двосмерне стрелице које обе слике садрже.

V Узорак, инструменти и психометрија

Опис узорка је бројчано чист и отворен према сопственим одступањима. Табеле 4–6 дају иницијални и финални узорак по програму, модулу, години и роду, а рад наводи да „kako inicijalni tako i finalni uzorak istraživanja uključuju studijske programe, module i uzraste koji nisu predviđeni nacrtom istraživanja“ (стр. 64). Пригодан узорак сам по себи није недостатак — „Using a convenience sample does not automatically disqualify a study from publication“ (Wilkinson и TFSI, 1999, стр. 595) — а рад његов пригодан и добровољачки карактер наводи и из њега изводи тачну ограду: „nalaze koje smo predstavili nije opravdano uopštavati na populaciju muzičara, pre njihove potvrde na drugim uzorcima“ (стр. 148).

Три ствари у опису узорка ипак остају отворене. Прва је да је студијски програм у финалном узорку делом помешан с годином студија: од 110 извођача на основним студијама њих 108 је на четвртој години, а од 63 студента наука на основним студијама 34 су на првој и другој — у групама за које рад каже да „nacrtom nije predviđeno da u uzorak uđu studenti prve i druge godine OAS“ (стр. 64). Поређење подузорака (H3) зато може делом одражавати годину студија, коју узраст у првом блоку модела контролише само делимично, а у ограничењима се то не помиње. Пројектована величина узорка није наведена, иако рад тврди да „sastav i veličina inicijalnog uzorka odgovara i brojem prevazilazi projektovani“ (стр. 64); JARS-Quant за моделе путања тражи да се наведе како је одређена циљна величина узорка (Табела 7). Друга је осипање од 306 на 210 испитаника. Рад га признаје као ограничење — „Ne znamo da li se ovi ispitanici po nekoj odlici razlikuju od ispitanika koji su popunili samo neke od instrumenata“ (стр. 148) — али не проверава да ли се потпуни и непотпуни случајеви разликују, иако су демографски подаци прикупљани на сваком линку управо ради тога (стр. 81). Смернице TFSI траже да се наведе како осипање може утицати на уопштивост налаза (Wilkinson и TFSI, 1999, стр. 596), а JARS-Quant

„Frequency or percentages of missing data“ (Табела 1); могућа селекција савеснијих и мотивисанијих студената, коју ауторка наслућује, остаје тако непроцењена. Трећа је формална: узраст финалног узорка дат је тек у Табели 7, збирна расподела по роду мора се израчунати из Табеле 6, а трајање формалног музичког образовања испитаника наведено је тек у дискусији (стр. 135).

Објективне мере успешности — просек, учесталост јавних наступа, награде — прикупљене су као самоизвештај у онлајн упитнику и нису проверене у евиденцији Факултета, што рад не наводи међу ограничењима; нејасно је и на који се период студија просек односи код мастер-студената и студената прве године. Висину просека као проблем мере рад, напротив, наводи тачно: „prosečne ocene studenata muzike izuzetno visoke, što dovodi u pitanje korišćenje ove mere“ (стр. 149).

Најосетљивији психометријски избор тиче се индекса субјективне успешности. ISMU и ISME добијени су овако: „Množenjem odgovora na paralelnim ajtemima ovih skala i sabiranjem proizvoda dobija se Indeks subjektivne muzičke uspešnosti“ (стр. 71), при чему је одговор „Nije primenjivo“ на скали важности кодиран нулом. Производ се тиме поништава, па индекс зависи и од броја одлика које испитаник сматра релевантним за свој поддомен; учесталост тог одговора по студијским програмима није приказана, а теоријски распон самих индекса није наведен (дат је само за појединачне скале). Стандарди за психолошко тестирање за такве мере траже управо образложење: „Where composite scores are developed, the basis and rationale for arriving at the composites should be given“ (AERA, APA и NCME, 2014, Стандард 1.14). Поређење подузорака на тим индексима може зато делом одражавати и различиту процену применљивости ставки. Мера није без основа — адаптирана је пажљиво, а њене ставке сажете су анализом главних компонената у прилозима (Прилози 4 и 6) — али мултипликативни скор тражи психометријско образложење које рад не даје. На стр. 71 за скале 2A и 2B каже се да „Obe adaptirane skale sadrže po 25 identičnih ajtema“, а ставке су паралелне, не истоветне (у 2B у првом лицу и понекад у облику поређења с колегама), што рад на другим местима и сам каже.

За четири скале — RSPWB, MMWB, K-MPAI-R и SEMMU — коришћен је укупни скор, јер анализа главних компонената није поновила изворну структуру. То је разложан избор, за RSPWB и K-MPAI-R поткрепљен и литературом, али једнодимензионалност није посебно проверена, критеријум задржавања компонената у фуснотама није наведен, а закључак о упитнику SEMMU не следи из приказаних података: „Dobijeno je rešenje sa pet komponenata koje zajedno objašnjavaju 61,24% varijanse“ (стр. 79), па ипак распоред ставки „pre govori o monolitnoj strukturi upitnika“ (стр. 80). Уз то, анализа главних компонената описана је као провера латентне структуре (стр. 82), а методолошка литература упозорава: „If the goal is data reduction, principal components analysis (PCA) is more appropriate. Many researchers mistakenly believe that PCA is a type of EFA when in fact these

procedures are different statistical methods designed to achieve different objectives“ (Fabrigar и др., 1999, стр. 275). Ако је циљ био сажимање у општи скор, поступак је прикладан; израз *latentna struktura* није. Најважнија последица је садржинска: хипотеза H4a, која говори о пет социјално-емоционалних чинилаца из модела Суботникове и Џарвинове, проверена је само на нивоу целог скупа чинилаца, не и по чиниоцима.

У психометријским подацима о туђим инструментима има неколико непрецизности које не мењају оцену поузданости, али их треба исправити. Распон поузданости српске адаптације TEIQue на стр. 68 (0,80–0,83 за факторе и 0,96 за цео инструмент) не одговара наведеном извору, где стоји 0,78–0,82 и 0,95 (Jolić Marjanović и Altaras Dimitrijević, 2014). Поузданост укупног TEIQue скора на сопственом узорку наведена је као α = 0,80 (Табела 7), што је ниже од алфе фактора добробити (0,84) и далеко испод вредности из адаптације; основица рачунања (ставке, фасете или фактори) није наведена, па вредност остаје необјашњена. Поузданост ALF-7 (α = 0,84) наведена на стр. 75 добијена је на шпанском преводу теста и узорку адолесцената (Jolić Marjanović и др., 2021), што рад не каже (на сопственом узорку износи 0,92). Коефицијенти поузданости NEO-FFI из рада Мијатовића (Mijatović, 2018) названи су Спирман–Брауновим, а у извору су Кронбахове алфе. Уз тест S-1 не преноси се упозорење из истог извора да је тест лак за домаћу популацију, иако на узорку рада S-1 има изразито негативну асиметрију (–1,20) и достиже највиши могући резултат, па могући ефекат плафона није размотрен. Изворна верзија RSPWB од 42 ставке наведена је према документу с приватног сајта, без датума и аутора, па верзија ставки и кључа није поуздано проверљива; NEO-FFI цитиран је радом Мекреја и Косте из 2004. о ревизији упитника, без извора српског превода; приручник MSCEIT-а, на који се рад позива речима „u originalnom priručniku“ (стр. 67), није у попису.

Пилот-подаци садрже неколико бројчаних несклада који се виде из самог сабирања. У опису пилот-узорка за превод скале Рифове подбројеви по универзитету дају 40, а по студијској групи 57 испитаника (уз једног студента права без податка о универзитету 41, односно 58), док текст каже: „Na ovom prigodnom, dobrovoljačkom uzorku od 60 studenata prevedena skala je pokazala odličnu pouzdanost, α = 0,91“ (стр. 73), без напомене да део података недостаје. За квалитативни пилот на коме почивају адаптација скала Папајорги и конструкција SEMMU наведена су два различита броја — „U njemu je 125 studenata opisivalo uspešnog muzičara“ (стр. 53) и „(N = 120)“ (стр. 187) — без објашњења и без податка о времену прикупљања. Ниједан од ових несклада не утиче на главне налазе.

VI Резултати: корелације, регресије и структурни модели

Поглавље с резултатима рачунски је најпоузданији део рада, и то треба рећи пре примедаба. Критеријум за одступајуће случајеве изречен је једном и примењен свуда: „Ovde ćemo istaći da je u svakoj regresionoj analizi kao kriterijum ekstremnih odstupanja korišćena apsolutna vrednost standardizovanih reziduala iznad tri (Field, 2009)“ (стр. 90). Осетљивост хијерархијске регресије на редослед блокова тачно је објашњена (стр. 102). Негативан допринос TRE добити од бављења музиком препознат је као могући ефекат потискивања, уз питање: „Da li se radi o artefaktu ili se ova mera sposobnosti zaista ovako ponaša u ovom kontekstu, jeste pitanje za diskusiju i, pre svega, dalje istraživanje“ (стр. 105). На подузорцима се доследно користе исти блокови — „nije se prolazilo kroz fazu selekcije prediktora, već su korišćeni setovi definisani analizom celokupnog uzorka“ (стр. 108) — што спречава додатну капитализацију на случају и чини програме упоредивим. Објављени су и нулти резултати.

Главни методолошки проблем поглавља тиче се поређења два студијска програма, на коме почива хипотеза H3 и велики део дискусије. Закључци да ЕИ различито доприноси код извођача и код теоретичара изведени су поређењем значајности у одвојеним регресијама на подузорцима од 141 и 69 испитаника, без теста интеракције програма и мере ЕИ. Статистичка литература на то упозорава кратко: „changes in statistical significance are often not themselves statistically significant“ (Gelman и Stern, 2006, стр. 328), а смернице за извештавање додају: „If your ES of interest is a difference, use the CI on that difference for interpretation“ (Cumming, 2014, стр. 8, смерница 15). У Табелама 17–22 изведена су 54 теста инкремента (шест критеријума, три мере ЕИ, три узорка), од којих је значајно петнаест — знатно више него што би се очекивало случајем, па налаз у целини није артефакт. Али појединачни налази с p између 0,02 и 0,03, нарочито на подузорку од 69 испитаника, нису стабилни, а корекције за вишеструко тестирање нема. JARS-Quant тражи да се у дискусији наведе „Overall number of tests or overlap among tests“ (Табела 1). Као вероватно стварна разлика међу програмима издваја се допринос TRE просеку ($\beta = -0{,}01$ код извођача наспрам $\beta = 0{,}52$ код теоретичара). Ауторка, додуше, упозорава на величину подузорка (стр. 108, 143, 148).

Прилагођени R^2 и интервали поверења не наводе се ни у једној табели, што је најважније код теоретичара (69 испитаника, седам до осам предиктора, R^2 до 0,777); JARS-Quant за сваки закључни тест тражи „Effect-size estimates and confidence intervals on those estimates that correspond to each inferential test conducted, when possible“ (Табела 1). Контролни блок хијерархијских регресија изабран је постепеним методом уназад на истом узорку и без унакрсне провере, иако Филд, на кога се рад ослања, постепене методе препоручује само за истраживачку изградњу модела (Field, 2009, стр. 213); инкремент ЕИ проверен је, дакле, поврх способности и

црта изабраних по подацима, а не поврх свих пет способности и пет црта. Та замерка тежину губи чим се погледа смер: овако изабрани контролни блок захвата највише варијансе, па тест инкремента постаје пре строжи него блажи. Одсуство мултиколинеарности закључено је само из биваријатних корелација (корелација нултог реда), без показатеља VIF и толеранције, које исти уџбеник препоручује; они би поткрепили тумачење појединачних коефицијената после уноса TEIQue-a, који с неуротицизмом корелира −0,68.

Тумачење p-вредности на два места није исправно. Рад тумачи $p < 0{,}001$ речима „što znači da se verovatnoća da oni nisu različiti od nule ne meri ni promilima“ (стр. 94), а p-вредност није вероватноћа нулте хипотезе него вероватноћа оваквих или екстремнијих података уз тачну нулту хипотезу; слично је неодређено тумачење маргиналне значајности као „u granicama marginalne značajnosti, to jest potencijalno je različit od nule“ (стр. 89). Замерка је методолошке прецизности и налазе не мења.

Резултати регресија описују се делом узрочним речником, иако наслови одељака и методолошке напомене исправно говоре о предвиђању. Најизразитији пример је тумачење налаза код извођача: „To znači da, i godine i TEIQue, nezavisno od ostalih prediktora, na ovom studijskom programu negativno utiču na prosečnu ocenu na studijama“ (стр. 108). Слично се негативан коефицијент рода — дихотомне варијабле — описује као „pomeranje ka muškom rodu“ које „rezultira“ падом добробити (стр. 114). Сам негативни допринос црте ЕИ просеку извођача ($\Delta R^2 = 0{,}023$; $p = 0{,}03$) мали је и граничан и појављује се тек уз парцијализацију савесности и отворености, што ауторка тачно препознаје: „uticaj socijabilnosti potisnut je ostalim prediktorima“ (стр. 108).

Структурни модели захтевају највише пажње, јер на њима почива један од пет увида које истиче извештај Комисије. Модели 1a–2b имају по један или два степена слободе — у односу на регресиони модел изостављају само једну или две путање ка црти ЕИ — па је њихова готово савршена подешеност (CFI = 1,00) тест мале снаге: она значи да модели нису одбачени, а не да су тачни, и не проверава смер путања. Изрази у тексту иду даље. За модел 1a рад закључује: „može se zaključiti da su opaženi podaci nedvosmisleno potvrdili medijatorsku ulogu crte EI u strukturnom modelu“ (стр. 118); за модел 1b: „tako da se sa sigurnošću može konstatovati da se ovako koncipiranim modelom mogu definisati prikupljeni podaci“ (стр. 120); а целину закључује реченицом „To je i finalna potvrda medijatorskog položaja EI kao crte u strukturnim modelima“ (стр. 123). JARS-Quant за моделе путања тражи да се образложи смер — „Point out paths that are especially important, and justify directionality assumptions, such as the claim that X causes Y instead of the reverse“ — и да се расправи питање еквивалентних модела: „Address the issue of equivalent models that fit the same data as well as retained models“ (Табела 7). Методолошка литература о медијацији из пресечних података додаје и

суштинско ограничење: „Most empirical tests of mediation utilize cross-sectional data despite the fact that mediation consists of causal processes that unfold over time“ (Maxwell и Cole, 2007, стр. 23).

Уз то, модели у смеру претпостављеном хипотезама H4a и H4b — црта ЕИ као извор утицаја преко SEMMU и треме — као и четири модела с мерама ЕИ као способности, одбачени су једном реченицом: „Istovremeno je testirano i nešto drugačije strukturno rešenje modela sa crtom EI kao egzogenom varijablom“, а „ovako koncipirani modeli ili nisu fitovali zadovoljavajuće, ili nisu registrovali posredne efekte, te ih stoga nema potrebe posebno predstavljati“ (стр. 125). Индекси подешености и коефицијенти тих модела нису приказани, па се одлука да H4a и H4b нису подржане не може независно проверити, а приказани модели не могу се упоредити с одбаченим. Ни за анализу путања нису наведени број испитаника, метод процене, поступак с изразито ненормалном расподелом узраста (асиметрија 3,11, спљоштеност 14,91) ни начин тестирања посредних ефеката, а граничне вредности индекса подешености нису наведене, као ни њихов извор. JARS-Quant за моделе путања тражи да се наведу софтвер и метод процене и да се образложи стратегија тестирања посредних ефеката: „State and justify the strategy for testing indirect effects“ (Табела 7); стратегију тестирања посредних ефеката поновљеним узорковањем, с интервалима поверења, описују Preacher и Hayes (2008). Без тих података p-вредности посредних ефеката, на којима почивају закључци одељка 4.4, не могу се ни проценити ни поновити.

Треба, међутим, рећи и оно што иде у корист рада, јер мења тежину свега реченог. Рад није проверио само модел који приказује: модели у смеру хипотеза H4a и H4b такође су тестирани, и то је саопштено; смер приказаних модела теоријски је образложен тиме што „crta EI, po definiciji, predstavlja viđenje osobe o sopstvenim sposobnostima i sopstvenom učinku u socio-afektivnom domenu“ (стр. 146); модели путања граде се само тамо где је инкремент ЕИ претходно потврђен регресијом; а у препорукама за даља истраживања (одељак 5.6) посредничка улога изречена је исправно, као претпоставка: „Na osnovu nalaza ove studije pretpostavljamo da se uloga EI kao crte sastoji u tome da posreduje“ (стр. 150). Налаз модела путања тачније је, дакле, описати овако: подаци су сагласни с моделом у коме црта ЕИ посредује, а смер путања остаје претпоставка.

Неколико појединачних закључака из модела прелази оно што коефицијенти носе. Закључак да трема „K-MPAI-R svoj uticaj ostvaruje isključivo preko EI kao crte“ (стр. 123) прејак је: директни ефекти треме нису значајни, а посредни јесу (у моделу 1b на граници, $p = 0{,}05$), али трема и неуротицизам коваријају 0,76, а укупни ефекат није приказан. Налаз модела 1b да трема посредно повишава просек — „U krajnjem ishodu, ovo dovodi do posrednog pozitivnog uticaja muzičke izvođačke anksioznosti na visinu proseka na studijama muzike“ (стр. 121) — почива на коефицијентима тачно на прагу значајности (директни ефекат црте ЕИ $\beta = -0{,}20$, $p = 0{,}05$; посредни ефекат

треме 0,11, p = 0,05), без интервала поверења и без ограде о граничности и о парцијализацији коју ауторка за исти критеријум описује у регресији. Тврдња да савесност на психичку добробит делује само посредно важи за модел 2a (β = 0,07; p = 0,24), али не и за модел 2b, где савесност има мали значајан директан ефекат (β = 0,12; p = 0,03), па је ту посредовање делимично.

Додатни модел 3 претпоставља да садашња самопроцена успешности утиче на учесталост јавних наступа, иако та мера сабира наступе са сва три нивоа досадашњег школовања и већим делом претходи самопроцени; обрнути смер, који ауторка на стр. 148 помиње, није проверен, а модел објашњава 10% варијансе. У резултатима је, додуше, опрезно ограђен — „Iako to nije bila osnovna zamisao ovog istraživanja“ и „Bar preliminarno bi se moglo zaključiti“ (стр. 131) — што одговара захтеву JARS-Quant да се главне и истраживачке анализе јасно разликују (Табела 1); та ограда у сажетку је изгубљена (в. одељак VII).

Додатне анализе група (одељак 4.5) изричито су изван нацрта — рад каже да „donosimo i rezultate statističkih analiza koje nisu predviđene nacrtom istraživanja“ (стр. 83) — и тако их треба читати. Табела 27 обухвата 32 мере по три поделе и шест поређења парова, а не наводи post hoc тест, корекцију за вишеструка поређења, поступак за нехомогене варијансе ни величине ефекта. Главни обрасци на којима почивају закључци одељка (SEMMU, K-MPAI-R, TEIQue, мере добробити) имају F-вредности које би издржале и строгу корекцију, па се примедба тиче граничних налаза, а не главних. Поређење група по првој награди на републичком такмичењу рађено је на целом узорку, без контроле програма и узраста, иако се групе по узрасту значајно разликују (23,24 наспрам 21,89 година). Разлике међу групама формираним по субјективној успешности претежно су на самопроценама, истим методом којим је мерен и критеријум, па део разлика може потицати од заједничког метода (Podsakoff и др., 2003); ауторка ту могућност разматра код H1a (в. одељак II), а у одељку 4.5 не, мада се групе разликују и на објективним мерама и на грани управљања емоцијама. Таутолошке разлике на мерама из којих је подела изведена, с друге стране, нису урачунате као налаз — ауторка их изричито ставља „u funkciji demonstracije efekta dobijenog medijalnom podelom uzorka“ (стр. 128) — а од уопштавања се рад ограђује: „verujemo da bi bilo kakva generalizacija te vrste bila preuranjena“ (стр. 129).

VII Дискусија и закључци

Дискусија је организована добро — Слике 19 и 20 на две стране сабирају исходе свих регресионих анализа по мери ЕИ, критеријуму и подузорку, и вредности на њима слажу се с табелама. Поред јаких страна већ поменутих у одељку II, изостанак доприноса ЕИ као способности код извођача објашњен је промишљено: „činjenica da se korišćenim testovima na verbalnom materijalu od njih zahteva da pokažu i deklarativno

znanje, a ne da isto primene“ (стр. 145). Одељак о ограничењима није формалан (пригодан узорак, неуравнотеженост по програму и роду, осипање, мешовит формат задавања, просек као мера, крађа мера личности), а препоруке не прецењују објашњену варијансу: „preveliki deo varijanse muzičke uspešnosti ostao je neobjašnjen“ (стр. 151). Слабост овог слоја јесте у томе што се ограде из резултата на путу ка закључцима местимично губе.

Прво, узрочни речник. Дискусија налазе пресечног корелационог нацрта износи и изразима који подразумевају деловање — на стр. 142 постигнуће на TRE „dovodi do pada“ перцепције добити од бављења музиком, на стр. 146 црта ЕИ је „neposredno uticala“ на просек. Сами изрази *uticaj* и *efekat* овде се не узимају за ману, али је требало рећи да подаци не допуштају закључак о смеру деловања, како кажу смернице TFSI: „Inferring causality from nonrandomized designs is a risky enterprise“ (Wilkinson и TFSI, 1999, стр. 600). Негативни допринос црте ЕИ просеку извођача — парцијални коефицијент у моделу с осам предиктора, при чему на целом узорку црта ЕИ и просек корелирају ниско и неприметно — у дискусији се чита као однос нултог реда: „Drugim rečima, što osoba sebe smatra umešnijom u socijalno-afektivnom domenu, to će njen prosek na studijama biti niži“ (стр. 144). Потискивање, на које ауторка упућује на стр. 108, колинеарност с Великих пет и плафон просека нису размотрени као статистичка објашњења, а тумачења везана за самоконтролу почивају на маргиналном коефицијенту ($p = 0{,}07$). Ипак, ауторка налаз не пређуткује, него га оставља као отворено питање о пожељном емоционалном профилу у музичком образовању (стр. 144).

Друго, одлуке о хипотезама. Оцена да је „hipoteza 1b u velikoj meri podržana našim nalazima“ (стр. 140) важи за ЕИ као црту, која значајно доприноси обема мерама добробити (5,2% и 2,6%). За ЕИ као способност подршка је слаба: 0,9% психичкој добробити, а једини допринос мери добити од бављења музиком (TRE, $\beta = -0{,}14$) супротног је смера од очекиваног. Исто важи за H2: подршка стоји за психичку добробит (стратешка ЕИ и управљање емоцијама; фактори добробити и социјабилности), а за добит од бављења музиком слаба је — тврдња „Hijerarhijske regresione analize potvrdile su da je predstavljeni doprinos autentičan“ (стр. 142) ослања се ту на појединачно значајан фактор емоционалности у блоку фактора који као целина није значајан ($\Delta F(4, 194) = 1{,}95$, $p = 0{,}10$), што резултати бележе (стр. 105), а дискусија изоставља. Црта ЕИ, најзад, јесте најјачи појединачни предиктор психичке добробити, али за добит од бављења музиком прво место дели с екстраверзијом ($\beta = 0{,}25$ и $0{,}25$), како резултати на стр. 105 тачно кажу, а дискусија на стр. 140 изоставља.

Треће, омашке које исправља сам рад. У дискусији је допринос црте ЕИ добити од бављења музиком приписан погрешном подузорку: „Pored toga, EI kao crta objasnila je nešto manje od 6,5% varijanse domenospecifične dobrobiti, ali samo muzičkih

izvođača“ (стр. 145), а према Табели 22, Слици 20 и стр. 114 тај допринос (6,4%) постоји само код студената наука о музичкој уметности, док код извођача није значајан ($\Delta R^2 = 0{,}013$, $p = 0{,}14$). Исправан податак стоји два пасуса ниже на истој страни, па омашка не мења одлуку о H3. Проценти заједничке варијансе у дискусији (54,7% за TEIQue и психичку добробит, 19,2% за TEIQue и ISMU) потичу из регресија после искључења неколико одступајућих случајева и виши су од квадрата корелација из Табеле 8 (46,2% и 12,3%); дискусија то не напомиње, а разлика код ISMU указује на осетљивост тог налаза на неколико испитаника. Међу дванаест мера на којима се групе II и III разликују налазе се и две мере из којих је критеријум поделе изведен, што ауторка у резултатима признаје, па тврдња „Ovome u prilog ubedljivo govori nalaz o postojanju razlike na čak 12 korišćenih mera“ (стр. 147) почива на десет независних мера. Преосетљивост тестова нормалности на великим узорцима погрешно је названа пристрасношћу — „prilično su pristrasni kada se registruje odstupanje od normalne raspodele velikih uzoraka“ (стр. 85) — иако поступак који ауторка из тога изводи одговара Филдовој препоруци.

Четврто — и то је најважније за читаоца који рад упознаје преко сажетка и завршних разматрања — закључци местимично износе без ограде оно што је у резултатима ограђено.

Налаз о инкременталном доприносу TRE академској успешности, који завршни делови издвајају као један од главних, зависи од избора критеријума: кад се просек на целом узорку замени оценом из главног предмета, допринос TRE пада „s izvornih statistički značajnih 2,6%, sveden na 0,1%“ (стр. 98). Та осетљивост приказана је у резултатима, али се не помиње у завршним разматрањима, а ни у импликацијама (одељак 5.5), где рад полази од налаза „da je emocionalni rečnik supstancijalno objašnjavao varijansu proseka na studijama muzike“ (стр. 149) уз ограду само о величини подузорка. Није приказано ни да ли налаз код теоретичара ($\Delta R^2 = 0{,}158$) опстаје с том мером.

Практичне импликације (одељак 5.5) позивају се на посредне ефекте преко црте ЕИ, а не наводе њихов предзнак. За просек су ти ефекти неповољног предзнака: посредни ефекат SEMMU преко црте ЕИ негативан је (−0,04), а посредни ефекат треме позитиван (0,11, $p = 0{,}05$), што ауторка у резултатима истиче — „sva tri koeficijenta indirektnog efekta negativnog su predznaka (Tabela 23)“ (стр. 118). У импликацијама, међутим, стоји да „kako je u analizi putanja uticaj treme i na objektivnu muzičku uspešnost i na dobrobit išao preko crte EI, verujemo da imamo dovoljno jak argument“ (стр. 150) да ЕИ буде тема курсева о превладавању треме, а исто се тако изводи и захтев да се социјално-емоционална знања експлицирају у настави. Обе препоруке могу се бранити, али само налазом за психичку добробит (посредни ефекат треме −0,09, $p = 0{,}01$; позитиван директан и посредан ефекат SEMMU). Тврдња „Ubedljivo je pokazano da je i na ovom uzorku EI skopčana s dobrobiti“ (стр. 150)

важи за ЕИ као црту; за ЕИ као способност допринос је скроман, што се на стр. 140 и каже. Препоруке о тренинзима ЕИ формулисане су опрезно, али се изводе из пресечних веза, а претпоставка о посредничкој улози црте ЕИ почива на моделима рађеним само на извођачима.

Завршна разматрања негативан допринос просеку извођача образлажу тиме што су „na poduzorku izvođača dva faktora EI kao crte dala negativan doprinos predviđanju akademske mere (studijski prosek)“ (стр. 152), иако је самоконтрола само маргинално значајна (p = 0,07); мали негативни допринос TRE добити од бављења музиком, који се јавља тек уз контролу црта личности, тумаче тврдњом да он „implicira da muzika predstavlja modalitet kojim oni komuniciraju emocije“ (стр. 152), док га дискусија исправно нуди само као једну могућност (стр. 142); а трему описују као „nalaz da se efekat muzičke izvođačke anksioznosti na prosek i na psihičku dobrobit ostvaruje preko EI kao crte“ (стр. 152), иако је за просек посредни ефекат позитиван и на прагу значајности (в. одељак VI). Закључак из препорука за даља истраживања да су прилагођене мере субјективне успешности валидиране — „Verujemo da su time validirane prirađene mere subjektivne muzičke uspešnosti“ (стр. 151) — прејак је: веза с црtама личности делом потиче од заједничког метода самопроцене (в. одељак II), а корелације с објективним показатељима су ниске до умерене (0,19–0,32, Табела 8); то је почетни доказ конструктне ваљаности, не валидација. У истом пасусу закључак је, додуше, ублажен — „oblik u kome se trenutno nalaze ne smatramo konačnim“ (стр. 151). Мера OMU-48 поткрепљена је само разликама међу групама формираним и по наградама на републичким такмичењима, које се делом налазе међу њених 48 индикатора, а поузданост, расподела и структура мере нису приказане; оцена да тај налаз „snažno govori u prilog tvrdnjama o konstruisanju skale objektivne muzičke uspešnosti sa ovih 48 indikatora kao osnovom“ (стр. 207) зато је прејака за оно што је на истом месту исправно понуђено као полазиште (стр. 206).

Сажетак и завршна разматрања, најзад, не наводе да хипотезе H4a и H4b нису потврђене, а посредовање црте ЕИ у обрнутом смеру, у дискусији исправно представљено као накнадно тумачење — „Ipak, naši nalazi jesu interpretabilni“ (стр. 146) — у сажетку се износи као налаз. Сажетак наводи и директан ефекат црте ЕИ на академска постигнућа извођача, а не каже да је негативан. Налаз додатног модела 3 сажетак износи узрочним речником, без ограде из резултата: „Dodatni nalazi sugerišu da, pored dimenzija ličnosti, sposobnost EI pomaže sagledavanju sopstvenih muzičkih kapaciteta, što zauzvrat utiče na objektivna muzička dostignuća“ (сажетак). Реч *sugerišu* ублажава тврдњу, али се не односи на смер. Упутство Универзитета о сажетку тражи да буде „написан тако да омогући читаоцу разумевање циља рада, метода истраживања, резултата, уз битна образложења и ауторове закључке“ (Универзитет у Београду, 2019, т. 5); непотврђивање хипотеза о механизму део је резултата.

Међу ограничењима (5.4) недостају, поред пресечног нацрта, и вишеструко тестирање без корекције, поређење испитаника који су завршили истраживање с онима који су одустали и самоизвештај о оценама без провере у евиденцији. Реченица „Nema razloga da pretpostavimo da se modalitet u kome su instrumenti zadati odrazio na nalaze ovog istraživanja“ (стр. 148) није поткрепљена: све мере способности задате су папир-оловка, а све самопроцене онлајн, па се утицај формата у овом нацрту не може одвојити од врсте мере. Ауторка, додуше, мешовити формат у истом пасусу ипак наводи као ограничење.

VIII Наводи, бројеви, табеле и језик

Дословни наводи у раду углавном имају број стране и верни су изворницима. Изузеци су малобројни. Навод из Мејера, Каруза и Саловеја (2016) на стр. 4 и 97 означен је страном 295 — „(Mayer et al., 2016, str. 295)“ (стр. 4, 97) — а у изворнику стоји у Табели 1 на стр. 294. У посредно наведеној дефиницији извођачке анксиозности Кенијеве — „(Kenny, 2011, prema Habe & Biasutti, 2024, str. 325)“ (стр. 77) — реч *persistent* преведена је као „pervazivnu bojazan“ (стр. 77), а у посредном извору стоји „Kenny (2011) defines MPA as a distressing and persistent anxious apprehension related to music performance“ (Habe и Biasutti, 2024, стр. 325). Ознака стране „str. 8“ уз навод из рада Папајорги и сарадника (стр. 70) не одговара пагинацији часописа наведеној у попису (Papageorgi и др., 2010), а проценат објашњене варијансе из рада Бајагића и сарадника наведен је као 47,2% уместо 47,02% (стр. 78; Bajagić и др., 2023).

Бројеви у резултатима готово су без грешке; омашке у табелама и сликама исправљају се из самог рада. У Табели 22 (блок 3b, извођачи) уз $\beta = 0{,}03$ и $p = 0{,}74$ стоји $t = 2{,}34$, што није сагласно с $\Delta F(1, 134) = 0{,}11$, из кога следи $|t| \approx 0{,}33$ — словна грешка у једној ћелији од више десетина проверљивих. На Слици 17 путања неуротицизам → црта ЕИ одштампана је као „-,030*“ уместо −0,30, како стоји у Табели 26 на истој страни. Слика 13 не примењује доследно сопствено правило о највишем достигнутом нивоу значајности (G-SN за просек и отвореност за ISME имају $p < 0{,}01$, а означени су једном звездицом; род за психичку добробит обрнуто), а на Слици 20 грана управљања емоцијама означена је као маргинално значајна, иако је $p = 0{,}11$, што рад на стр. 95 описује као најближе маргиналној значајности. На Сликама 14 и 15 ознаке значајности на два лука коваријанси не одговарају величини коефицијената на подузорку од око 140 испитаника. Ниједна од ових омашки не мења тумачење путања ни мера ЕИ.

Табеле имају формалних недостатака: у Табелама 12–16 F, R^2 и ΔF стоје у колонама насловљеним β, t и p; подвлачење значајних коефицијената у Табелама 18–22 није објашњено у белешци, а у Табели 27 исти знак има друго значење; p се за коефицијенте наводи као 0,00; натпис Табеле 2 почиње словном грешком

(„Tablearni prikaz“, стр. 31); Слике 19 и 20 незначајне налазе бележе неуједначено. Одељак „Doprinos EI postignuću i dobrobiti“ (стр. 8) нема број ни у садржају ни у тексту.

Терминологија није свуда доследна, а у раду с оволико мера то отежава праћење. Смернице TFSI о томе кажу: „Naming a variable is almost as important as measuring it“ (Wilkinson и TFSI, 1999, стр. 596). Индекс ISME колеба између *ekspertize* и *ekspertnosti*; SEMMU се у насловима одељака 4.4.1 и 4.4.3 назива час чиниоцима развоја експертизе, час чиниоцима развоја успешности, а у белешкама социјално-емоционалним чиниоцима музичке успешности; Гањеов модел се зове час моделом дара, час моделом даровитости и таланта. Појам мини-теорије из теорије самодетерминације преведен је као „mini-verzija“ — „konkretno njena mini-verzija o bazičnim psihološkim potrebama“ (стр. 41) — а улога црте ЕИ у ублажавању негативних емоција названа је супресијом (стр. 61), иако рад на истој страни говори о томе да ЕИ „reguliše (ublažava) izvođačku anksioznost“ (стр. 61). Имена аутора у позивањима местимично су погрешно исписана или неуједначена — на пример „Mantuzewska“ (стр. 26), „Meniz“ (стр. 135) за Meinz, „Stroeber“ (стр. 61), „Ritcher“ (стр. 38) за Richter — а „Erikson“ се користи и за К. А. Ериксона и за Ерика Ериксона. Исправан облик се углавном налази на другим местима, па проналажење извора ниједном није угрожено.

Језичких омашки има више него што би текст ове врсте смео да има, мада ниједна не угрожава смисао: словне грешке у насловима и у тексту („profesionlanih“, „dobrobtiti“, „emocijma“, „uspešnoću“), две омашке које отежавају разумевање реченице (стр. 57 и 58), неколико ћириличних слова уметнутих у латинички текст, неуједначени наводници и колоквијализми неприкладни научном тексту („evergrin“, „štimuju“). То је посао лектуре, и у евентуалном издању треба га обавити до краја.

IX Научни апарат

Апарат је у основи уредан, и то ваља рећи пре примедаба. Свих 273 јединице пописа цитирано је у тексту; посредна цитирања доследно носе ознаку „prema“, а секундарни извори су у попису; дословни наводи имају број стране; преузете слике имају извор и страну; две трећине јединица има DOI, а четвртина потиче из последњих пет година пре предаје. Бројеви које наводи извештај Комисије — 208 страна, 28 табела, 20 слика, 2 графикона, 273 библиографске јединице и 12 прилога — слажу се с рукописом.

Једна јединица на коју се текст позива у попису недостаје: рад López-Íñiguez и Bennett (2019), наведен на стр. 144. Поједине јединице непотпуне су или погрешно записане — наслов поглавља Siegling, Saklofske и Petrides (2015) искварен је у „Measures of aSubotnikbility and trait emotional intelligence“, у јединици Bonneville-

Roussy и Vallerand волумен гласи 448 уместо 48, DOI јединице Jolić Marjanović и др. (2021) неисправно је записан, уз Costa и др. (2011) наведен је DOI записа теста у бази PsycTESTS уместо DOI чланка, у наслову дисертације Мијатовића (2018) изостао је предлог, а јединицама Fan и др. (2010) недостаје назив часописа. Позивање „Gembris, 2006“ двосмислено је, јер у попису постоје две јединице тог аутора из исте године без разликовних слова, а попис местимично није у абецедном реду. Грешке су формалне, али отежавају проверу извора, и лако се исправљају.

Посредно навођење у раду је допуштено и доследно означено, али местимично чешће него што би требало. Упутство APA стила каже: „Cite secondary sources sparingly—for instance, when the original work is out of print, unavailable, or available only in a language that you do not understand“ (American Psychological Association, n.d.). У одељку о добробити музичара десет навода дато је посредно, а дефиниција централног конструкта извођачке анксиозности наведена је преко Хабеове и Биазутија, иако су радови Кенијеве у попису и K-MPAI-R је описан према њима. Тест речника емоција наведен је посредно, с две различите године изворника — „Takšić i sar., 2003, prema Costa et al., 2011“ (стр. 4) и „Takšić i sar., 2004, prema Takšić i sar., 2006“ (стр. 67) — а рад Бастијанове и сарадника, који је на стр. 1 и 13 цитиран непосредно, на стр. 12 наведен је посредно.

X Однос рада и извештаја Комисије

Извештај Комисије оцењује да дисертација представља „прву обухватнију теоријску анализу и емпиријску проверу улоге емоционалне интелигенције“ у домену музике, а сазнајни помак, по извештају, „обезбеђен је самом поставком истраживања“. Та оцена одговара стању у тексту, и то чвршће него што би се из самог извештаја видело: ни два објављена рада на која се дисертација позива као на претходнике не обухватају сва три њена конструкта (в. одељак IV). Одговара стању у тексту и истицање пажљиве адаптације и конструкције инструмената, као и оцена да рад доноси увид у сложен однос објективне и субјективне успешности.

Извештај хипотезе наводи садржински верно, али не дословно: хипотеза H3 у њему је рашчлањена на „(X3a)“ и „(X3б)“, којих у раду нема, H2a је формулисана нешто оштрије, а H4a парафразирана изразом „тако што подржава“ уместо „preko skupa socijalno-emocionalnih činilaca razvoja ekspertize u muzici“ (стр. 61). То је непрецизност извештаја, не дисертације. Оцена извештаја о осталим хипотезама („Изузимајући ове последње“ … „бар делимично су потврђене“) одговара одлукама самог рада, уз резерве изнете у одељку III.

Пет увида које извештај набраја верно следе резултате, али их преузимају у облику у коме их износе сажетак и завршна разматрања, без ограда из резултата. Први, о супстанцијалном доприносу емоционалног речника академској успешности у

теоријско-аналитичком бављењу музиком, тачан је за подузорак од 69 испитаника, али не бележи осетљивост на избор критеријума (в. одељак VII). Пети, о посредовању црте ЕИ код извођача, изречен је као налаз, иако је реч о хипотези сагласној с подацима, у смеру супротном од хипотеза H4a и H4b, што рад каже опрезније од извештаја (в. одељак VI). Закључак извештаја да су „успешно реализовани циљеви и методолошка решења предвиђена нацртом истраживања“ треба читати уз ауторкину сопствену напомену да узорак обухвата групе „koji nisu predviđeni nacrtom istraživanja“ (стр. 64).

Извештај не наводи ниједну замерку. Замерке изнете у овом осврту не руше његову позитивну оцену; оне показују да су закључци рада местимично одлучнији од његових резултата.

XI Шта остаје

Дисертација Дејане Мутавџин солидан је, самостално замишљен и пажљиво изведен рад, који домаћој психологији — диференцијалној психологији и психологији музике подједнако — доноси нешто што није имала: како и Комисија оцењује, „прву обухватнију теоријску анализу и емпиријску проверу улоге емоционалне интелигенције“ у музици, с нацртом који од ЕИ тражи да се докаже поврх академских способности и Великих пет. Теоријски део смешта ЕИ у моделе развоја музичког дара уз јасно раздвајање туђег и сопственог; инструменти су прилагођени брижљиво и у више корака; рачун је готово без грешке; провере робусности објављене су и кад нису ишле у прилог. Налаз о емоционалном речнику као предиктору академске успешности у научном раду у музици, налаз о црти ЕИ као најјачем појединачном предиктору психичке добробити поврх Великих пет и увид у раскорак објективне и субјективне музичке успешности вредни су и за литературу изван домаћег оквира.

Четири су слабости, по оцени овог осврта, и ниједна не руши носеће налазе рада; свака се може отклонити у евентуалном монографском издању или у чланцима који ће из рада произаћи. Прва је извештавање о несигурности процена (в. одељак VI): требало би приказати моделе у смеру хипотеза H4a и H4b и моделе с мерама ЕИ као способности, с узорком, методом процене и тестом посредних ефеката поновљеним узоркovањем, а поређење програма поновити моделом с интеракцијом, уз интервале поверења, прилагођени R^2 и контролу вишеструког тестирања. Друга је пресечни нацрт, који рад не наводи као ограничење, а коме местимично противречи узрочним речником, најизразитије у тумачењу модела путања као потврде посредовања; посредовање цртом ЕИ треба изрећи као хипотезу сагласну с подацима, а пресечни нацрт, вишеструко тестирање, осипање и самоизвештај о оценама унети међу ограничења. Трећа је раскорак између резултата и закључака: ограде које су у резултатима тачно изречене губе се у импликацијама, завршним

разматрањима и сажетку, па их треба пренети у те делове, а правило суђења о хипотезама H1–H3 изрећи и с њим усагласити одлуку о H1a. Четврта су приказ извора и апарат (в. одељке IV, VIII и IX): приказ доказа о инкременталној ваљаности ЕИ као способности и студије Ванга и сарадника треба исправити, извор уз H4b заменити, попис употпунити и обавити лектуру. Уз то, индексе ISMU и ISME треба психометријски образложити, а меру OMU-48 проверити на независном узорку.

Изнад свега тога стоји једна правилност, која оцену чини повољнијом, а не строжом: готово све што треба поправити рад већ негде тачно зна. Посредовање на једном месту назива претпоставком (в. одељак VI), предзнак посредних ефеката тачно тумачи у резултатима, осетљивост налаза о TRE проверава и објављује (в. одељак VII), а погрешно приписан подузорак исправља два пасуса касније.

За наставак истраживања најважнији би био лонгитудинални нацрт с провереним подацима о постигнућу, на узорку уравнотеженом по студијском програму и роду — ово последње рад и препоручује (стр. 148) — јер би једини могао да разлучи да ли црта ЕИ посредује између треме и исхода или трема обликује слику коју музичар има о својој емоционалној делотворности. Уз ту врсту редакције — која највећим делом не тражи нове податке, него доследно спровођење онога што је рад већ започео — ова дисертација остаје вредан и употребљив допринос, чији налази и отворена питања имају шта да кажу и психологији музике и настави на академијама и факултетима музичке уметности.

Литература

Предмет осврта

Mutavdžin, D. N. (2025). *Emocionalna inteligencija kao činilac muzičke uspešnosti i dobrobiti mladih muzičara* [Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet]. НаРДуС, https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/23468.

Јолић Марјановић, З., Јанковић, Д., Богуновић, Б., и Мијатовић, Л. (2025, 20. јануар). *Извештај о завршеној докторској дисертацији Дејане Мутавџин*. Филозофски факултет Универзитета у Београду; у материјалима 27. седнице Већа научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду, 25. фебруара 2025.

Стандарди извештавања и методолошка литература

American Educational Research Association, American Psychological Association, & National Council on Measurement in Education. (2014). *Standards for educational and psychological testing*. American Educational Research Association.

American Psychological Association. (n.d.). *Secondary sources*. APA Style. Стање 5. децембра 2024 (web.archive.org). https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/citations/secondary-sources

Appelbaum, M., Cooper, H., Kline, R. B., Mayo-Wilson, E., Nezu, A. M., & Rao, S. M. (2018). Journal article reporting standards for quantitative research in psychology: The APA Publications and Communications Board task force report. *American Psychologist, 73*(1), 3–25. https://doi.org/10.1037/amp0000191

Cumming, G. (2014). The new statistics: Why and how. *Psychological Science, 25*(1), 7–29. https://doi.org/10.1177/0956797613504966

Fabrigar, L. R., Wegener, D. T., MacCallum, R. C., & Strahan, E. J. (1999). Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research. *Psychological Methods, 4*(3), 272–299. https://doi.org/10.1037/1082-989X.4.3.272

Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (3rd ed.). SAGE.

Gelman, A., & Stern, H. (2006). The difference between "significant" and "not significant" is not itself statistically significant. *The American Statistician, 60*(4), 328–331. https://doi.org/10.1198/000313006X152649

International Test Commission. (2017). *The ITC guidelines for translating and adapting tests* (2nd ed., Version 2.4). https://www.intestcom.org/files/guideline_test_adaptation_2ed.pdf

Maxwell, S. E., & Cole, D. A. (2007). Bias in cross-sectional analyses of longitudinal mediation. *Psychological Methods, 12*(1), 23–44. https://doi.org/10.1037/1082-989X.12.1.23

Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J.-Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology, 88*(5), 879–903. https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.5.879

Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods, 40*(3), 879–891. https://doi.org/10.3758/BRM.40.3.879

Wilkinson, L., & the Task Force on Statistical Inference. (1999). Statistical methods in psychology journals: Guidelines and explanations. *American Psychologist, 54*(8), 594–604. https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.8.594

Етички и формални оквир

American Psychological Association. (2017). *Ethical principles of psychologists and code of conduct* (2002, amended effective June 1, 2010, and January 1, 2017). https://www.apa.org/ethics/code

Komisija za ocenu etičnosti istraživanja Odeljenja za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu. (n.d.-a). *Često postavljana pitanja*. Стање 5. новембра 2024 (web.archive.org). https://www.komocetis.f.bg.ac.rs/s.php?s=39-Cesto-postavljana-pitanja

Komisija za ocenu etičnosti istraživanja Odeljenja za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu. (n.d.-b). *Spisak odobrenih istraživanja* [уноси #2023-011, одобрен 22. фебруара 2023, и #2024-50, одобрен 16. маја 2024]. Стање 13. септембра 2024 (web.archive.org). https://www.komocetis.f.bg.ac.rs/odobreni-projekti.php

Друштво психолога Србије. (2022). *Кодекс етике психолога Србије* (бр. 94/22, 7. маја 2022). Стање 16. априла 2024 (web.archive.org). https://www.dps.org.rs/2009/03/10/eticki-kodeks/

Универзитет у Београду. (2019). *Упутство о облику и садржају докторске дисертације која се брани на Универзитету у Београду* (одлука Сената 06-01 бр. 612-4622/19 од 13. новембра 2019).

Универзитет у Београду. (2021). *Кодекс професионалне етике Универзитета у Београду* (Гласник Универзитета у Београду, бр. 193/16 и 229/21).

Извори с којима се рад пореди

Bajagić, A., Mutavdžin, D., Stanojević, M., Tafra-Roković, V., Đukić, M., & Bogunović, B. (2023). The relationship between music performance anxiety, mindfulness, and self-estimated success in music high-school students. In B. Bogunović, S. Nikolić, & D. Mutavdžin (Eds.), *Proceedings of the PAM-IE Belgrade 2022* (pp. 124–132). Faculty of Music, University of Arts in Belgrade.

Fernández-Berrocal, P., & Extremera, N. (2006). Emotional intelligence: A theoretical and empirical review of its first 15 years of history. *Psicothema, 18*(Suppl.), 7–12.

Habe, K., & Biasutti, M. (2024). Theoretical and practical challenges in dealing with music performance anxiety. In B. Bogunović, R. Timmers, & S. Nikolić (Eds.), *Psychological perspectives on musical experiences and skills: Research in the Western Balkans and Western Europe* (pp. 323–350). Open Book Publishers. https://doi.org/10.11647/obp.0389.15

Huawei, Z., & Jenatabadi, H. S. (2024). Effects of social support on music performance anxiety among university music students: Chain mediation of emotional intelligence and self-efficacy. *Frontiers in Psychology, 15*, Article 1389681. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1389681

Jarvin, L., & Subotnik, R. F. (2010). Wisdom from conservatory faculty: Insights on success in classical music performance. *Roeper Review, 32*(2), 78–87. https://doi.org/10.1080/02783191003587868

Jolić Marjanović, Z., & Altaras Dimitrijević, A. (2014). Reliability, construct and criterion-related validity of the Serbian adaptation of the Trait Emotional Intelligence Questionnaire (TEIQue). *Psihologija, 47*(2), 249–262. https://doi.org/10.2298/PSI1402249J

Jolić Marjanović, Z., Altaras Dimitrijević, A., Protić, S., & Mestre, J. M. (2021). The role of strategic emotional intelligence in predicting adolescents' academic achievement: Possible interplays with verbal intelligence and personality. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 18*(24), Article 13166. https://doi.org/10.3390/ijerph182413166

Joseph, D. L., & Newman, D. A. (2010). Emotional intelligence: An integrative meta-analysis and cascading model. *Journal of Applied Psychology, 95*(1), 54–78. https://doi.org/10.1037/a0017286

Kaleńska-Rodzaj, J. (2023). Emotionality and performance: An emotion-regulation approach to music performance anxiety. *Musicae Scientiae, 27*(4), 842–861. https://doi.org/10.1177/10298649231173565

Krause, A. E., Davidson, J. W., & North, A. C. (2018). Musical activity and well-being: A new quantitative measurement instrument. *Music Perception, 35*(4), 454–474. https://doi.org/10.1525/mp.2018.35.4.454

Krause, A. E., North, A. C., & Davidson, J. W. (2019). Using self-determination theory to examine musical participation and well-being. *Frontiers in Psychology, 10*, Article 405. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00405

MacCann, C., Fogarty, G. J., Zeidner, M., & Roberts, R. D. (2011). Coping mediates the relationship between emotional intelligence (EI) and academic achievement. *Contemporary Educational Psychology, 36*(1), 60–70. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2010.11.002

MacCann, C., Jiang, Y., Brown, L. E. R., Double, K. S., Bucich, M., & Minbashian, A. (2020). Emotional intelligence predicts academic performance: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 146*(2), 150–186. https://doi.org/10.1037/bul0000219

Marin, M. M., & Bhattacharya, J. (2013). Getting into the musical zone: Trait emotional intelligence and amount of practice predict flow in pianists. *Frontiers in Psychology, 4*, Article 853. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00853

Mayer, J. D., Caruso, D. R., & Salovey, P. (2016). The ability model of emotional intelligence: Principles and updates. *Emotion Review, 8*(4), 290–300. https://doi.org/10.1177/1754073916639667

Mijatović, L. (2018). *Emocionalna inteligencija kao prediktor reaktivnosti i regulacije emocija u situaciji koja provocira uznemirenost* [Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet].

Miksza, P., Evans, P., & McPherson, G. E. (2021). Wellness among university-level music students: A study of the predictors of subjective vitality. *Musicae Scientiae, 25*(2), 143–160. https://doi.org/10.1177/1029864919860554

O'Boyle, E. H., Humphrey, R. H., Pollack, J. M., Hawver, T. H., & Story, P. A. (2011). The relation between emotional intelligence and job performance: A meta-analysis. *Journal of Organizational Behavior, 32*(5), 788–818. https://doi.org/10.1002/job.714

Papageorgi, I., Creech, A., Haddon, E., Morton, F., De Bezenac, C., Himonides, E., Potter, J., Duffy, C., Whyton, T., & Welch, G. (2010). Perceptions and predictions of expertise in advanced musical learners. *Psychology of Music, 38*(1), 31–66. https://doi.org/10.1177/0305735609336044

Petrides, K. V., Mikolajczak, M., Mavroveli, S., Sanchez-Ruiz, M.-J., Furnham, A., & Pérez-González, J.-C. (2016). Developments in trait emotional intelligence research. *Emotion Review, 8*(4), 335–341. https://doi.org/10.1177/1754073916650493

Preckel, F., Golle, J., Grabner, R., Jarvin, L., Kozbelt, A., Müllensiefen, D., Olszewski-Kubilius, P., Schneider, W., Subotnik, R., Vock, M., & Worrell, F. C. (2020). Talent development in achievement domains: A psychological framework for within- and cross-domain research. *Perspectives on Psychological Science, 15*(3), 691–722. https://doi.org/10.1177/1745691619895030

Rosset, M., Baumann, E., & Altenmüller, E. (2022). A longitudinal study of physical and mental health and health-related attitudes among music students: Potentials and challenges for university health promotion programs. *Frontiers in Psychology, 13*, Article 885739. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.885739

Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*(6), 1069–1081. https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069

Schellenberg, E. G. (2011). Music lessons, emotional intelligence, and IQ. *Music Perception, 29*(2), 185–194. https://doi.org/10.1525/mp.2011.29.2.185

Stoeber, J., & Eismann, U. (2007). Perfectionism in young musicians: Relations with motivation, effort, achievement, and distress. *Personality and Individual Differences, 43*(8), 2182–2192. https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.06.036

Thomas, K. S., Silvia, P. J., Nusbaum, E. C., Beaty, R. E., & Hodges, D. A. (2016). Openness to experience and auditory discrimination ability in music: An investment approach. *Psychology of Music, 44*(4), 792–801. https://doi.org/10.1177/0305735615592013

Trimmer, C. G., & Cuddy, L. L. (2008). Emotional intelligence, not music training, predicts recognition of emotional speech prosody. *Emotion, 8*(6), 838–849. https://doi.org/10.1037/a0014080

Wang, F., Huang, X., Zeb, S., Liu, D., & Wang, Y. (2022). Impact of music education on mental health of higher education students: Moderating role of emotional intelligence. *Frontiers in Psychology, 13*, Article 938090. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.938090

Wesseldijk, L. W., Mosing, M. A., & Ullén, F. (2019). Gene–environment interaction in expertise: The importance of childhood environment for musical achievement. *Developmental Psychology, 55*(7), 1473–1479. https://doi.org/10.1037/dev0000726

Wesseldijk, L. W., Mosing, M. A., & Ullén, F. (2021). Why is an early start of training related to musical skills in adulthood? A genetically informative study. *Psychological Science, 32*(1), 3–13. https://doi.org/10.1177/0956797620959014